

Budisavljević“ koje donosi priču koju je autorka otkrila posredstvom jedne pronađene fotografije o susretu Josipa Broza Tita i njegove supruge Jovanke sa Dianom Budisavljević 1969. godine, u vreme kada se u javnosti o Dianinoj akciji još uvek ništa nije znalo. Ona zaključuje da se verovatno nikada neće otkriti koliko je o Dianinoj ulozi u tom trenutku Tito znao, kao i šta je nakon tog sastanka saznao. U Prilozima autorka donosi čitaocima intrigantne tekstove koji na pravi način upotpunjuju knjigu, uz brojne fotografije i dokumenta kao značajne svedoke tadašnjeg vremena.

Možemo zaključiti da je Nataša Mataušić svojom historiografskom studijom pokušala da odgovori svim naučnim i emotivnim izazovima sa kojima se susreću istraživači civilnih žrtava ratnog perioda i ispravi istorijsku nepravdu učinjenu Diani Budisavljević, jednoj od najvećih humanitarnih radnica. Ona je od sigurne smrti u teškim ratnim uslovima iz ustaških logora spasila najmanje 7.000 života srpske dece, a ovom knjigom autorka joj je dodelila mesto u istorijskom sećanju kakvo zaslužuje.

Tamara Kosijer

Arno Trültzsch, SOZIALISMUS UND BLOCK-FREIHEIT. DER BEITRAG JUGOSLAWIENS ZUM VÖLKERRECHT 1948–1980/91, Göttingen, Wallstein Verlag, 2021, 450.

Legitimitet socijalističke Jugoslavije i njena prepoznatljivost u svetskim okvirima počivali su, između ostalog, na njenoj spoljopolitičkoj aktivnosti. Jedan od ključnih foruma za probijanje političke izolacije, a zatim i afirmisanje principa koji su zauzvrat štitili jugoslovensku spoljopolitičku poziciju između blokova, od sukoba sa Informbiroom 1948/49. predstavljali su forumi Ujedinjenih nacija. Istorija jugoslovenske spoljne politike privlačila je (i još uvek privlači) pažnju brojnih istoričara unutar i izvan granica bivše SFRJ. Pored bilateralnih odnosa sa velikim silama i pojedinim manjim državama, poslednjih godina aktuelne postaju teme vezane za Pokret nesvrstanih, a u tom kontekstu neizostavno i za jugoslovensku ulogu i doprinos. Pritom se težište sa samita i visoke politike premešta na teme iz ekonomske, kulturne i društvene istorije, a sa susreta na vrhu i Titove lične diplomatije širi na diplomate srednjeg i nižeg ranga, novinare, inženjere, studente, lekare, radnike i druge. Angažman jugoslo-

venske diplomatije u okviru Ujedinjenih nacija nije previdan, posebno u kontekstu prvih godina nakon sukoba sa Informbiroom, ranih kontakata sa liderima i predstavnicima vanblokovskih zemalja početkom 1950-ih, kao i koordinisanja aktivnosti vanblokovskih zemalja od 1960. godine. U poslednje tri decenije, međutim, nije bilo sveobuhvatnije studije posvećene jugoslovenskoj aktivnosti u forumima Ujedinjenih nacija. Tu prazninu nadomešćuje istraživanje nemačkog istoričara Arna Trilča čija je doktorska disertacija, odbranjena 2019. godine na Univerzitetu u Lajpcigu, objavljena 2021. pod naslovom *Socijalizam i nesvrstanost. Doprinos Jugoslavije međunarodnom pravu 1948–1980/91 (Sozialismus und Blockfreiheit. Der Beitrag Jugoslawiens zum Völkerrecht 1948–1980/91)*.

U monografiji Arna Trilča presecaju se tri oblasti – studije Jugoistočne Evrope/Jugoslavije, istorija međunarodnih odnosa i istorija međunarodnog prava. Upravo u tom preseku leži i originalnost njegovog pristupa u odnosu na dosadašnja istraživanja ove teme, koja su jugoslovensku aktivnost u međunarodnim forumima posmatrala uglavnom iz perspektive istorije međunarodnih odnosa ili iz perspektive pravne nauke. Ključno polje delovanja jugoslovenske diplomatije kada je kodifikacija međunarodnog prava u pitanju bili su forumi Ujedinjenih nacija, te stoga jugoslovenska aktivnost u UN predstavlja i ključno istraživačko polje ove studije. U manjoj meri, u istraživačkom fokusu autora bio je jugoslovenski angažman na planu održavanja Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji.

Studija je podeljena na pet većih celina, koje obuhvataju uvod, teoretski uvod, dva centralna poglavlja i zaključna razmatranja. O ulozi međunarodnog prava u istorijskim procesima i odnosu između međunarodnog prava i međunarodne politike autor je pisao u obimnom teoretskom uvodu, u kojem je dao i pregled socijalističkih i sovjetskih teorija iz kojih se razvila jugoslovenska nauka o međunarodnom pravu. U narednom poglavlju izložen je istorijski pregled jugoslovenske spoljne politike, sa posebnim akcentom na politiku nesvrstanih. U ovaj istorijski osvrt utkan je pregled razvoja međunarodnopravnih teorija i škola mišljenja u Jugoslaviji i analiziran odraz jugoslovenske spoljopolitičke orijentacije na teoriju i nauku o međunarodnom pravu u jugoslovenskoj državi. Ključno empirijsko poglavlje zasnovano na arhivskim istraživanjima posveće-

no je analizi inicijativa i doprinosa jugoslovenske diplomatije razvoju međunarodnog prava između 1948. i 1980. godine. Ono je podeljeno na dve hronološke celine, koje obuhvataju 50-te, odnosno 60-te i 70-te godine, i jedno tematsko potpoglavlje posvećeno odnosu jugoslovenske diplomatije prema kompleksu pitanja vezanih za ljudska prava. Studiju zasvođuje zaključno poglavlje, u kojem autor sumira rezultate istraživanja i nastoji da pruži odgovor na pitanje o istorijskom doprinosu jugoslovenske spoljne politike na polju istorije međunarodnog prava.

Prema mišljenju autora, aktivnost na planu kodifikacije međunarodnog prava bila je za jugoslovensku diplomatiju jedan od načina za vršenje uticaja na politiku velikih sila i svetska dešavanja, koji je zauzvrat trebalo da štiti jugoslovenske interese i spoljnopolitičku poziciju. U tom cilju, tokom poznih 40-ih i 50-ih jugoslovenska diplomatija uspostavljala je prve kontakte sa predstavnicima novooslobođenih zemalja, oslanjajući se između ostalog i na njih kao na privremene partnere u sprovođenju svoje nezavisne politike. Međutim, kako autor pokazuje, u tom periodu uspeh jugoslovenskih inicijativa suštinski je zavisio od naklonosti velikih sila. Situacija se promenila nakon 1960. godine, kada je ulazak većeg broja novooslobođenih zemalja u Ujedinjene nacije stvorio mogućnost za formiranje stabilne vanblokovske većine u Generalnoj skupštini OUN. Jugoslovenska diplomatija umela je vešto da koristi ovu stabilnu većinu za vršenje uticaja na međunarodna zbivanja, te da pod parolom opštih principa provuče sopstvene interese. Iako smatra da je jugoslovenski angažman prvenstveno za cilj imao očuvanje sopstvene političke i privredne nezavisnosti, Arno Trilč zaključuje i da je važan aspekt jugoslovenske delatnosti na ovom polju bio vezan za afirmisanje Jugoslavije kao globalnog aktera između Istoka i Zapada. U tim nastojanjima forumi Ujedinjenih nacija bili su bina, a jezik međunarodnog prava sredstvo za ostvarivanje savezništava i održavanje spoljnopolitičke aktivnosti, ističe Trilč.

Dosadašnja znanja o jugoslovenskoj spoljnoj politici autor je posebno obogatio celinom o odnosu jugoslovenske diplomatije i ljudskih prava. Kako studija pokazuje, jugoslovenska diplomatija bila je veoma aktivna na polju zalaganja za ljudska prava posebno tokom 70-ih godina, nastojeći da raspravama o ovoj temi nametne postkolonijalnu i socijalističku perspektivu. Iako su ljudska prava bila mač sa dve

oštrice, koji se mogao usmeriti ka pitanju ljudskih prava i sloboda pojedinca u samoj SFRJ, jugoslovenska diplomatija prepoznavała je u ovoj temi prostor za međunarodnu popularizaciju sopstvene politike kroz različite izložbe, predavanja, publikacije i konferencije, a putem moralne osude neravnopravnosti u svetu kao posledice imperijalne i kolonijalne politike velikih sila, kroz inicijative za dekolonizaciju, protiv rasizma i aparthejda, za zaštitu manjinskih prava, za novi ekonomski i informativni poredak, za pravičnije odnose na relaciji Sever–Jug. Iako su mnoge jugoslovenske inicijative završavale kao formalni apeli moralnopolitičkog karaktera, autor smatra da domete jugoslovenske spoljne politike na polju međunarodnog prava ne treba posmatrati u binarnim kategorijama uspeh–neuspeh, već ih treba posmatrati u istorijskoj perspektivi. Naime, mada zaključuje da bilans jugoslovenskog međunarodnog angažmana nije imao veliki uticaj na konkretne pravne norme, smatra da je uticaj jugoslovenske politike i nesvrstanosti uopšte na doktrinarne i idejni razvoj veoma značajan. Taj uticaj on prepoznaje u i danas aktuelnim međunarodnopravnim debatama o pogledima na međunarodno pravo iz perspektive Trećeg sveta, o odnosu Sever–Jug, o apelima za napuštanje evropocentrične perspektive.

Svojom strukturom i stilom monografija Arna Trilča okrenuta je pre stručnoj nego široj javnosti, a interdisciplinarni karakter predstavlja jednu od najvećih prednosti ove studije, koja pruža izvrstan presek istorije jugoslovenske spoljne politike i istorije međunarodnog prava.

Natalija Dimić

Милутин Живковић, СТАРА РАШКА ПОД ИТАЛИЈАНСКОМ ОКУПАЦИЈОМ 1941–1943, I–II, Београд, Catena mundi, Институт за савремену историју, 2020, 498+478.

Autor je pristupio istraživanju navedene teme ocenjujući da je u nauci „izostalo [...] jedno sveobuhvatno istraživanje istorijskih događaja koji su se tokom Drugog svetskog rata odigrali u Staroj Raškoj“, te da je „ovoj temi [...] posvećeno nekoliko monografija, koje [...] ne prekoračuju okvire lokalne istorije“. Pri tome je nastojao da pruži odgovor na sledeća pitanja: Koje su karakteristike okupacionog sistema na terenu Stare Raške? Kakvi su bili interesi velikih sila, u prvom redu Italije i Ne-